

Nota relatie- en samenleefvormen

Voor een beleid geënt op de realiteit

Furia, maart 2018

1. Inleiding
2. Vaststellingen: starre wetgeving, fluïde realiteit
 - 2.1. Structurele ongelijkheden
 - 2.2. Nieuwe samenleefvormen
 - 2.3. Zorgverloven
3. Een feministische visie – het politieke is persoonlijk
4. Aanbevelingen en actiepunten ouderschap en gezin

Inleiding

Gezins- en (samen)leefvormen zijn erg bepalend voor hoe we leven: ze raken ons in hart, huis en portemonnee. We stellen vast dat het beleid op dit vlak achterop hinkt op een evoluerende en complexe werkelijkheid. Dit maakt de werkelijkheid onnodig harder en minder rechtvaardig dan ze zou kunnen zijn. Dit geldt speciaal voor vrouwen, die zich gemiddeld vaker in precare financiële, relationele en woonomstandigheden bevinden dan mannen en tegelijk nog steeds de hoofdmoot van de zorg voor hun rekening nemen, zowel op mentaal als praktisch vlak.

In deze nota schetst Furia de stand van zaken en wat daarin knelpunten zijn. Van daaruit komen we tot concrete aanbevelingen en actiepunten, met de focus op ouderschap. In de tekst gebruiken we de term *stiefouders* als het gaat over stief- en plusouders.

Vaststellingen: starre wetgeving, fluïde realiteit

De beleidsvorming rond samenleven en gezin is heel breed en werkt diep in ons leven door. Van publiek- en privaatrecht (strafrecht, fiscaal recht, sociaal recht, burgerlijk recht) tot regelgeving in publieke en private instellingen en organisaties (ziekenhuizen, banken, kinderdagverblijven, scholen, rusthuizen...).

De wet- en regelgeving rond samenleven en -wonen is in hoge mate opgebouwd rond het traditionele concept van het 'kerngezin': man, vrouw en kinderen, en eerder ook het kostwinnersgezin, meer precies een buitenshuis werkende man en een vrouw die uitsluitend onbetaalde zorgtaken opnam voor man en kinderen. Dat plaatje plaatste de gehuwde vrouw structureel in een afhankelijkheidspositie ten aanzien van de man, waarbinnen zij weinig financiële autonomie had en ook weinig tot geen mogelijkheid om die te verkrijgen. Dat gezinsmodel is decennialang, sinds de 19de eeuw, gepromoot en werd verankerd in de wetgeving. Sporen ervan zijn tot vandaag voelbaar.

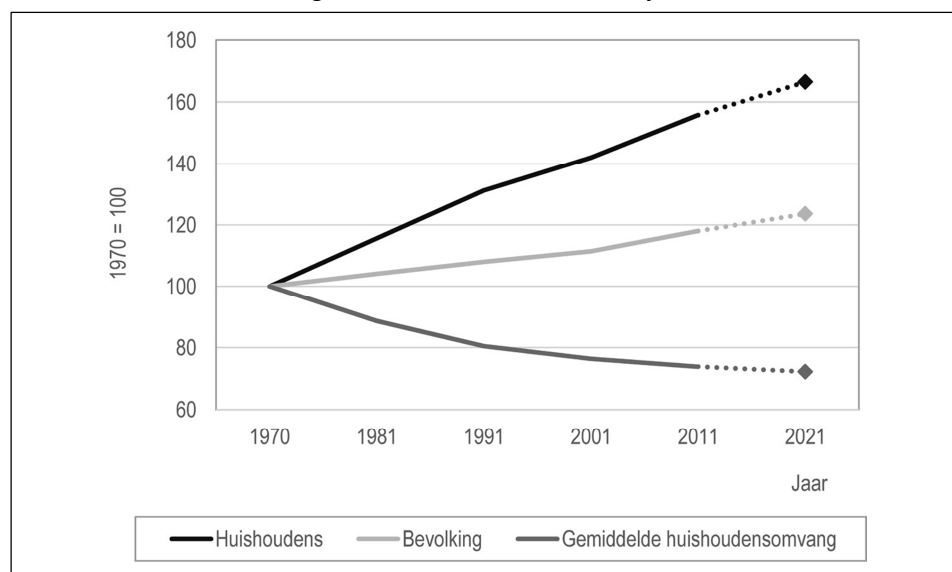
Naast het 'kerngezin/kostwinnersgezin' bestonden echter altijd andere samenleefvormen en die diversiteit is de voorbije decennia alleen maar groter geworden: gezinnen met werkende vrouwen, samenhuizende vrienden, verwanten of familieleden van verschillende generaties, nieuw samengestelde en eenoudergezinnen, halebikoppels, pleeggezinnen, adoptiegezinnen, thuisblijfpa's, relaties met meer dan twee... Ook het aantal alleenwonenden was nooit te verwaarlozen en gaat in stijgende lijn: op 25 jaar tijd steeg hun aantal met 50 procent, tot 13 procent alleenwonenden in 2015. Deze stijging zal vermoedelijk verder toenemen¹. Tijdens de Vrouwendagen van 2015 en 2016 getuigden deelnemers over de diversiteit aan relatie- en samenleefvormen waarin ze leven: met ouders én grootouders samen een kind opvoeden, in een co-housingproject wonen en daar een kind mee opvoeden van iemand met wie je geen biologische band hebt, de liefde beleven binnen polyamorie, een kind willen en met de biologische vader wél een ouderschaps- maar geen liefdesrelatie uitbouwen, intergenerationeel samenwonen...

¹ Studiedienst van de Vlaamse Gemeenschap, 2016. *Aantal alleenwonenden in Vlaanderen sinds 1990 toegenomen met 50%*. Geraadpleegd op <https://issuu.com/vlaanderen-be/docs/2417bad5-8ab7-4ea4-8eab-832be1f2d7bc>

Het Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen rondde een uitgebreide studie af naar het gezin in Vlaanderen². De onderzoekers maken gebruik van de **LIPRO-typologie van huishoudens**, omdat ze rekening houdt met de reële diversiteit in samenlevingsvormen. Zij zien daarbij onder meer volgende trends:

- gezinsverdunning: afname van de omvang van de huishoudens;
- opkomst alleenwonenden;
- opkomst ongehuwd samenwonen;
- verdere toename alleenstaande ouders;
- meer huishoudens met uitsluitend meerderjarige kinderen;
- meer 'complexere huishoudens' (kerngezin + inwonende andere personen).

Schema evolutie samenstellingen huishoudens, Edith Lodewijkx

	1970	1981	1991	2001	2011	2016	2021	Verschil 1970-2016	
Aantal (X 1.000)								Aantal	1970=100
Alle huishoudens	1.702	1.968	2.234	2.417	2.652	2.748	2.834	1.046	162
Inwoners	5.342	5.562	5.768	5.953	6.307	6.478	6.604	1.136	121
Gemiddelde omvang	3,18	2,82	2,56	2,43	2,35	2,33	2,30	-0,85	73

Groei van de bevolking, de private huishoudens en de gemiddelde huishoudensomvang, index (1970=100) (figuur), aantal 1970-2021 en groei 1970-2016 (tabel), Vlaams Gewest (1970 en 1981 volkstelling (Deboosere P., et al., 2009); 1991 t/m 2016 AD Statistiek, verwerking SVR; 2021 SVR-huishoudensprojectie)

Tot op zekere hoogte volgt het beleid deze evoluties: holebi's kregen toegang tot het huwelijk en tot adoptie, lesbische meemoeders stuiten niet langer op wettelijke discriminatie bij het creëren van een juridische band met hun kind, echtscheiding werd gemakkelijker, enkele gemeenten proberen voorzichtig om co-housinginitiatieven te ondersteunen. Daarnaast wordt gewerkt aan een hervorming van het burgerlijk recht³.

² D. Luyten, H. Van Crombrugge & K. Emmery (red.), 2017. *Het gezin in Vlaanderen 2.0. Over het eigene van gezinnen en gezinsbeleid*. Garant, Antwerpen, p. 34 en 39.

³ Daarin werden heel wat bepalingen niet meer gewijzigd sinds 1804, cf. <http://www.lexalert.be/article/hervorming-burgerlijk-recht-2016-2017>

Maar dit gaat niet ver en niet snel genoeg. Uit workshops op de Vrouwendagen van 2015 en 2016, uit onderzoeken en andere getuigenissen blijkt telkens weer dat wie niet in een klassieke relatie- of samenleefvorm leeft, op verrassend veel barrières en/of vooroordelen botst. Denk aan de puzzel met het domicilieadres bij co-ouderschap, de stedenbouwkundige voorschriften die co-housing bemoeilijken, de vele woonprojecten die bijna uitsluitend uit eengezinswoningen bestaan, de moeilijkheid om duurzame relaties te doen erkennen die buiten het gekende plaatje vallen enzovoort.

Structurele ongelijkheden

Daarbovenop komt de vaststelling dat wie zich in een kwetsbare positie bevindt, minder keuzevrijheid heeft dan wie welgesteld is. Aangezien vrouwen zich gemiddeld in een zwakkere sociaal-economische situatie bevinden dan mannen, zullen zij vaker toegevingen moeten doen. Ze hebben lagere lonen, werken vaker deeltijds of oefenen geen betaalde arbeid uit. Daardoor kunnen ze vaker niet vrij kiezen op vlak van wonen: hun afhankelijkheid van het inkomen van een partner met wie ze samenwonen, kan leiden tot situaties van ongewenst samenwonen.

We merken bovendien dat het beleid verstrakt voor sociaal zwakkeren: uitkeringen worden aan meer voorwaarden gekoppeld en degressief gemaakt, er wordt gesnoeid in werkonderbrekingsregelingen en pensioenen, steden verstrengen hun domiciliebeleid. Op sommige plaatsen geeft het regelen van verschillende domicilies op één adres in samenhuissituaties, problemen.

Op deze manier bemoeilijkt het beleid dus gewenst samenwonen: mensen die willen samenwonen moeten dan afwegen of alleen wonen voor hun sociale zekerheid niet de betere optie is. Wie recht heeft op een uitkering zal daar immers een deel van verliezen wanneer hij/zij kostendelend samenwoont met een vriend/in of partner. De consequenties van het statuut van 'samenwonende' in de sociale zekerheid (vooral inzake vergoedingen in geval van werkloosheid, werkonderbreking of arbeidsongeschiktheid én hogere dagprijs van crèche) treffen vooral vrouwen, en daarbinnen vooral vrouwen met een lage uitkering. Furia wil dat statuut zien verdwijnen: wie werkloos is en in koppel leeft heeft recht op een volwaardige uitkering, die zelfstandig handelen toelaat.

Wetgeving heeft dus soms een pervers effect op woon- en gezinskeuzes. Het valt wel op dat de rechterlijke macht recent een bijsturende rol opneemt. Met actuele uitspraken tikken rechtbanken en hoven overheidsdiensten op de vingers en corrigeren ze dominante, strikte interpretaties van bestaande wetgeving naar een gewijzigde, dynamische realiteit. Zo besliste het Hof van Cassatie, het hoogste gerechtshof van België, in oktober 2017 dat mensen die een huis delen niet noodzakelijk 'samenwonenden' zijn in de context van het socialezekerheidsrecht en dus recht kunnen hebben op een hogere uitkering. Dit gaat lijnrecht in tegen het

uitkeringsbeleid van de RVA. Deze uitspraak vergroot de keuzemogelijkheid voor vrouwen in preciaire situaties mogelijk aanzienlijk. Maar zolang het bij één uitspraak blijft, weten samenwonenden niet waar ze aan toe zijn.

Samenwonen en ouderschap worden extra onder de loep gehouden wanneer zij raken aan verblijfsrechten. Deze afhankelijkheid beperkt keuzes, ook keuzes inzake wonen en relaties. Vrouwen uit etnisch-culturele minderheden zijn vaak op verschillende vlakken afhankelijk. Evengoed zijn vrouwen met een beperking of ziekte ook extra kwetsbaar vanwege hun inkomensafhankelijkheid. En als er kinderen zijn, is het nog minder evident om een relatie stop te zetten.

Nieuwe samenlevingsvormen

Tal van nieuwe samenlevingsvormen zetten druk op het bestaande kader. Zo is het is moeilijk tot onmogelijk om een duurzame relatie te bekrachtigen die geen amoureuze relatie met twee is. Zoals het voorbeeld van de tweelingzussen die samen het kind van één van hen wilden opvoeden en zo een opvoedingsrelatie, maar geen amoureuze relatie zouden delen. In dit geval besliste het Grondwettelijk Hof in februari 2017 dat de wet, die adoptie enkel mogelijk maakt voor koppels en niet voor samenwonende zussen,⁴ ingaat tegen de rechten van het kind en het gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel.

Ook voor stiefouders en andere belangrijke zorgfiguren is het bijna onmogelijk een wettelijke band te verkrijgen met het kind waarvoor ze zorgen. Wanneer een homokoppel samen met een alleenstaande vrouw een kind wil krijgen, kunnen de drie betrokkenen niet alledrie juridische ouder zijn van het kind. Eveneens is het ouderschap buiten een partnerrelatie niet evident. Meerouderschap zou verschillende zorgfiguren toelaten ouderlijk gezag uit te oefenen, eventueel met een ouderschapsplan, zoals dat nu ook voorgesteld wordt in geval van echtscheiding.⁵ Er moet immers ook rekening gehouden worden met de belangen van de kinderen en de meningen over hoe je die afweging maakt, verschillen sterk.

Meerdere deskundigen zien evenwel mogelijkheden om juridisch ouderschap uit te breiden: Ingrid Boonen, hoofddocent aan de Rechtsfaculteit van de KU Leuven, stelt dat anders samengestelde gezinnen niet slechter zijn voor een kind: "De liefde voor een kind doet er veel meer toe. Feit is dat deze ouders veel vooraf afspreken en erg toegewijd zijn omdat het geen evidente keuze is."⁶ Ook professor Familierecht Frederik Swennen is ervan overtuigd dat een kind meer dan twee juridische ouders moet kunnen hebben.⁷ De Nederlandse Staatscommissie Herijking ouderschap behandelt 'juridisch ouderschap' en 'gezag' apart in haar rapport en

⁴ Je kan adopteren als alleenstaande of als koppel. Koppels kunnen enkel samen adopteren als ze getrouwd zijn, wettelijk samenwonen of minstens 3 jaar samenwonen. Onmogelijk kun je het ouderlijk gezag en/of het juridisch ouderschap delen met familie in de eerste lijn, omdat je wettelijk niet als koppel gezien wordt. (<https://www.kindengezin.be/img/Brochure-adoptie.pdf>)

⁵ <https://www.gezinsbond.be/Gezinspolitiek/Documents/In%20de%20kijker/Ouderschapsplan.pdf> en <https://www.gezinsbond.be/Gezinspolitiek/standpunten/Documents/Ouderschapsplan.pdf>

⁶ <https://www.law.kuleuven.be/home/onderzoek/nieuws-onderzoek/ingrid-boone-over-nieuwe-ouders>

⁷ <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2017/11/28/alleenstaande-vrouw-en-homokoppel-samen-ouder/>

benoemt in de inleiding zeven kernen van 'goed ouderschap', los van genetische en/of sociale banden. Het biedt een antwoord op de huidige diversiteit in gezinssamenstellingen.⁸ In het Verenigd Koninkrijk is meerouderschap ondertussen via juridische weg mogelijk, na een lange discussie.⁹

Ook in België zijn beleidsmakers gelukkig niet blind voor deze (veranderende) realiteit. In 2015-2016 werd in de Senaat reeds een verzoek ingediend om een onderzoek te doen naar de mogelijkheden van meerouderschap.¹⁰ Ook zouden wetsvoorstellen hangende zijn over de invoering van afstammingloos gezag. Deze wetsvoorstellen introduceren de term 'zorgouderschap'. Een zorgouder is een niet-juridische ouder die opvoedende taken op zich neemt en hierin wettelijk beschermd wordt.

Furia is er zich van bewust dat een uitbreiding van het ouderschap een complexe zaak is maar pleit ervoor om de denkoefening voort te zetten, met experts, om de moeilijkheden en mogelijke oplossingen in kaart te brengen.

Zorgverloven

Wie zorgt is één vraag. Een andere is wie *tijd* krijgt om te zorgen. In geval van volledige adoptie word je juridisch ouder van het kind, met alle rechten en plichten, dus ook recht op ouderschaps- en zorgverlof. Bij pleegouderschap is dat niet het geval, dat geeft enkel recht op zes dagen juridisch verlof per jaar. Omstandigheids- en zorgverloven bestonden enkel voor 'traditionele' familieleden, tot het recente interprofessioneel akkoord 2017-2018.

Die maakt het mogelijk voor aanverwanten van de werknemer tot de eerste graad (schoonouders, stiefouders, stiefkinderen) om tijdskrediet met het motief zorg op te nemen. Of het nu om een ouder, pleegouder of stiefouder gaat, een zorgouder heeft nood aan tijd om deze taak te vervullen en moet toegang hebben tot de daarvoor voorziene verloven.

Tegen de stereotypen in merkt de Rijksdienst voor arbeidsvoorziening een relatieve stijging op in opname van ouderschapsverlof door vaders op dit moment ('relatief': vooral ten opzichte van

⁸ Samenvatting *Kind en ouders in de 21ste eeuw*. Rapport van de Staatscommissie Herijking ouderschap. p. 12, pp.17-22, p. 37, punt 4. Geraadpleegd op <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/12/07/samenvatting-van-het-rapport-staatscommissie-herijking-ouderschap-kind-en-ouders-in-de-21ste-eeuw>

⁹ Voor een samenvatting van de discussie zie <http://www.bbc.com/news/health-31069173>, verder ook <https://www.gov.uk/parental-rights-responsibilities/apply-for-parental-responsibility>

¹⁰ Addendum op het verzoek tot het opstellen van een informatieverlag betreffende een onderzoek van de mogelijkheden voor een wettelijke regeling van meeeouderschap, *Parl.St.* Senaat 2015-16, nr. 6-98/3.

het aantal vrouwen dat gebruik maakt van de regeling).¹¹ Furia pleit voor meer flexibiliteit en creativiteit in de organisatie van verlofstelsels. Naast gender speelt ook sociaaleconomische klasse een rol in het al dan niet opnemen van ouderschaps- en zorgverlof. De verlofstelsels komen vooral de betere socio-economische klasse ten goede.

Het Centrum Herman Deleeck onderzocht de sociale gelaagdheid van het gebruik van verlofstelsels door ouders met jonge kinderen (Cantillon, Ghysels, Spiessens e.a., 2010)¹² en het eerder vastgestelde Matteüseffect (Deleeck, 2008, pp. 388-394), m.a.w. voornamelijk de hogere sociale categorieën gebruik maken van verlofstelsels (Desmet et al., 2007; Kösters, 2007).

Het aantal vaders dat een voltijdse of deeltijdse loopbaanonderbreking neemt in hun steekproef was te klein om representatieve resultaten te geven. Een meting bij werkende moeders jonger dan vijftig toont dat laaggeschoolde moeders uit die groep significant minder loopbaanonderbreking opnemen. Eerste oorzaak is de financiële draagkracht:

Tabel: Werkende moeders naar opleidingsniveau en type onderbreking

	Laaggeschoold	Middengespoold	Hooggeschoold	Totaal
Geen onderbreking	94,7 % (197)	90,8 % (512)	90,6 % (625)	91,2 % (1334)
Deeltijdse onderbreking	3,8 % (8)	6,6 % (37)	8,6 % (59)	7,1 % (104)
Voltijdse onderbreking	1,4 % (3)	2,7 % (15)	0,9 % (6)	1,6 % (24)
Totaal	100 % (208)	100 % (564)	100 % (690)	100 % (1462)

Selectie: tewerkgestelde moeders.

Noten:

De N tussen haakjes verwijzen naar de (gewogen) aantallen per categorie.

Chi-kwadraat toets met significantie = 0,019

Een feministische visie - Het politieke is persoonlijk

De keuzes die mensen maken inzake wonen, relaties, samenleven, gezin... staan niet los van maatschappelijke ordeningsprincipes en structurele machtsdynamieken. Gender speelt dus een rol, net zoals etniciteit, sociale klasse, seksuele voorkeur enzovoort. Discriminaties zitten impliciet en expliciet vervat in het beleid, dat geënt is op een maatschappijmodel dat niet noodzakelijk gedreven is door sociale rechtvaardigheid voor iedereen.

Wie 'kiest' voor een andere manier van samenwonen dan het - wettelijk ondersteunde - kerngezin, moet vandaag zelf volledig instaan voor de organisatie daarvan en de gevolgen van die (al dan niet vrijwillige) keuze persoonlijk dragen. Deze individuele benadering gaat voorbij aan de complexe realiteit van discriminatie, structurele ongelijkheden, de diversiteit aan achtergronden en het bestaande wettelijke kader. Dezelfde 'kansen' leiden niet vanzelf tot dezelfde mogelijkheden en al zeker niet tot een gelijkwaardig resultaat.

¹¹ http://www.rva.be/sites/default/files/assets/publications/Etudes/2014/Conge_Parental/NL.pdf pp.4-6

¹² B. Cantillon, J. Ghysels, K. Spiessens, K. Vercammen, 2010, De sociale gelaagdheid van het gebruik van verlofstelsels door ouders met jonge kinderen. Centrum voor sociaal beleid Herman Deleeck, UA, p. 8. Geraadpleegd op http://www.centrumvoorsociaalbeleid.be/sites/default/files/D%202010%206104%2008%20September_0.pdf

Furia vindt het belangrijk om de wisselwerking van dit beleid met gender te analyseren, op het kruispunt met andere factoren. Hoe bepaalt het beleid mee welke keuzes vrouwen (*kunnen*) maken? We stellen vast dat de keuzes van vrouwen beperkter zijn naarmate hun kwetsbaarheid hoger is, terwijl een beleid kansen zou moeten creëren voor iedereen, los van hun gender, klasse, kleur, verblijfsstatuut, gezondheid, seksuele oriëntatie...

Het feministische en intersectionele perspectief zit niet alleen in een analyse van de vroegere en huidige machtsverhoudingen die vrouwen (en mannen) met verschillende achtergronden beperken in hun keuzevrijheid. We willen tonen dat het anders kan, door het wegwerken van bestaande onrechtvaardigheden en door feministische visies op collectieve voorzieningen, gedeeld wonen, alternatieve samenleefvormen en gezinnen naar voren te schuiven.

Kernbegrippen van de feministische Furia-visie op relatie- en samenleefvormen zijn:

- **vrijheid:** dat iedereen werkelijk zélf kan kiezen of en hoe zij of hij wil samenleven, liefhebben en haar of zijn gezin organiseren.
- **gelijkheid:** dat alle vrouwen, ongehinderd door hun statuut of socio-economische positie, kunnen kiezen of en hoe ze samenleven met een of meerdere partners, kinderen, ruimere familie, vrienden of huisgenoten. Juridische of socio-economische redenen mogen geen beslissende factor zijn bij samen- of alleen wonen.
- **solidariteit:** we hanteren een kruispuntperspectief en zijn solidair met alleenstaande(n), nieuw samengestelde gezinnen, LGBTQI's, migrantengezinnen, mensen met een beperking of zonder papieren, mensen in polyamoreuze relaties, gehuwden etc.

Initiatieven van individuele burgers - die zich al dan niet groeperen - en vanuit het middenveld, kunnen wetgevers inspireren. Als we de individuele benadering achterwege laten en de organisatie van een gezin en samenwonen als een **collectief gegeven en verantwoordelijkheid** beschouwen, kortom een kwestie van **algemeen belang**, kunnen we nadenken over feministische visies die een algemene solidariteit, vrijheid en gelijkheid centraal stellen en niet enkel streven naar vooruitgang voor de happy few.

Aanbevelingen en actiepunten

Er is duidelijk nood aan het aanpassen van de wetgeving aan de veelheid aan gezins- en samenleefvormen. Furia focust hieronder op haalbare punten inzake zorgverloven.

- Een zorgverlof / tijdskrediet van tien dagen per jaar zou zorg opnemen voor een zieke vriend.in/familielid van tweede graad en verder/buur mogelijk maken;
- De huidige geboorteverloven voor vaders en meemoeders moeten worden uitgebreid tot ten minste 20 werkdagen (ongeacht de aard van de werkbetrekking);
- Furia sluit zich aan bij de vraag van de Raad van Gelijke Kansen om alle meouders die geconfronteerd worden met de doodgeboorte van een kind, een geboorteverlof toe te kennen van 10 dagen. Ook moeten vaders en meemoeders en stiefouders die feitelijk samenwonen bij het overlijden van een kind recht hebben op drie dagen omstandigheidsverlof (zoals dat geldt voor andere ouders);
- De uitkeringen voor ouderschaps- en zorgverlof moeten worden opgetrokken. Door de lage uitkeringen zijn ze nu de facto enkel toegankelijk voor goedverdienende alleenstaande ouders of tweeverdieners;
- De overheid moet een overzicht beschikbaar maken over het opgenomen en nog resterende ouderschapsverlof, tijdskrediet en zorgverlof, zodat rechten duidelijker en toegankelijker zijn voor de rechthebbende. Het kersverse breakatwork.be toont welk verlof je mogelijk in een bepaalde situatie op kan nemen, maar biedt de rechthebbende helaas geen overzicht;
- De toegankelijkheid/beschikbaarheid en kost van crèches en andere zorgvoorzieningen mag geen verschil maken of de ouder samenwoont met andere personen dan de wettelijke ouders;
- Recht op kwalitatieve, toegankelijke en betaalbare buitenschoolse en voorschoolse kinderopvang voor kinderen;
- In de sociale zekerheid moet het statuut van samenwonende worden afgeschaft;¹³
- Omdat (aspirant-)leerkrachten zouden kunnen omgaan met diverse samenleefvormen, moet aandacht daarvoor worden ingebouwd in de basiscompetenties en via professionaliseringsinitiatieven;
- Zowel in het onderwijs als naar de samenleving is sensibilisering rond gendermechanismen en opname van zorgtaken aan de orde;
- Het Vlaams Gewest moet in de voorbereiding en uitvoering van zijn ruimtelijke-orderingsbeleid aandacht inbouwen voor het bestaan van andere samenleefvormen dan het kerngezin;
- Een expertencommissie moet zich buigen over het beter afstemmen van de relevante wet- en regelgeving op de diverse realiteit. Verder af te wegen onderwerpen zijn:
 - o genderneutraal maken van het afstammingsrecht;
 - o mogelijkheid tot meerouderschap;
 - o draagmoederschap;

¹³ Ook het Steunpunt armoedebestrijding stelt het statuut in vraag, omdat mensen in armoede kunnen belanden als gevolg van hun keuze om samen te wonen, zie ook De Standaard van 22 januari 2018: http://www.standaard.be/cnt/dmf20180121_03313286 en http://www.standaard.be/cnt/dmf20180121_03313097 en het tweejaarlijkse verslag van het Steunpunt, pp. 49-60 <http://www.armoedebestrijding.be/publications/verslag9/volledigverslag.pdf>

- o gelijkschakeling van niet-traditionele gezinnen met traditionele gezinnen in de medische hulp, als nodig voor hun kindwens en de mogelijkheid om bij een fertiliteitsbehandeling te werken met sperma van een bekende donor.

